
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ 2023

ΜΑΘΗΜΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΩΡΑ ΑΝΑΡΤΗΣΗΣ

12:40

φροντιστήρια
ΠΟΥΚΑΜΙΣΑΣ

Ο ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΣ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

A1.α.

1. Λάθος
2. Λάθος
3. Σωστό

A1.β.

- α.1
- β.3

B1. Ο Αριστοτέλης στο 1ο απόσπασμα από το έργο του «Πολιτικά» αρχίζει με την αυταπόδεικτη άποψη από την καθημερινή εμπειρία ότι η πόλις είναι μια μορφή κοινωνίας, εννοώντας με τον όρο κοινωνία μια ομάδα ανθρώπων με κοινά στοιχεία και κοινούς στόχους. Άλλωστε, βασικό χαρακτηριστικό που θεωρείται κοινωνία είναι η ανάληψη συλλογικών μορφών δράσης για την επίτευξη ενός κοινά επιδιωκόμενου σκοπού, και στην πόλιν παρατηρείται κάτι τέτοιο· η πόλις ως σύνολο οργανωμένο με νόμους και διαθέτοντας αυτάρκεια και αυτονομία αποτελεί ένα συγκεκριμένο είδος συνύπαρξης. Έτσι, η πόλις είναι η τελειότερη και υπέρτατη μορφή κοινωνίας τόσο σε ποιοτικό επίπεδο, αφού στοχεύει στην εκπλήρωση του ανώτερου αγαθού (της ευδαιμονίας), όσο και σε ποσοτικό επίπεδο, καθώς συμπεριλαμβάνει όλες τις άλλες κοινωνίες ως μόριά της. Η πόλις, λοιπόν, είναι μια μορφή ανώτερης κοινωνικής συνύπαρξης («ή πασών κυριωτάτη»), που εμπεριέχει όλες τις άλλες («πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας»), και επιδιώκει το ανώτερο από όλα τα αγαθά («τοῦ κυριωτάτου πάντων»). Είναι ἡ κοινωνία ἢ πολιτική, δηλαδή η οργανωμένη πολιτειακά κοινωνία, η οποία έχει νόμους και πολίτευμα, αυτάρκεια, αυτονομία και ελευθερία. Είναι η γνωστή για τον αρχαίο ελληνικό κόσμο πόλη-κράτος.

Ειδικότερα, ο Αριστοτέλης, προκειμένου να ορίσει την πόλιν, προσδιορίζει το προσεχές γένος της (genus proximum) και την ειδοποιό διαφορά της (specifica differentia) από την ευρύτερη έννοια. Η πόλη-κράτος είναι μια κοινωνία («πᾶσαν πόλιν ὀρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν»). Η κοινωνία («κοινωνίαν τινὰ οὖσαν») είναι η έννοια γένους (το προσεχές γένος) της πόλεως, δηλαδή η αμέσως ευρύτερη έννοια (κοινωνική συμβίωση). Επομένως, η πόλις είναι η κοινότητα που τα μέλη της συμβιώνουν και λειτουργούν ως ένα ενιαίο σύνολο έχοντας έναν ειδικό στόχο. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η ποιότητα αυτού του στόχου διαχωρίζει και εξυψώνει την πόλιν από την κοινωνίαν, γιατί η πόλη στοχεύει να εξασφαλίσει στους πολίτες το ανώτερο από όλα τα αγαθά των άλλων κοινωνιών (ειδοποιός διαφορά), και μ' αυτό ἡ πόλις επιδιώκει το συμφέρον του συνόλου των πολιτών, ενώ οι άλλες μορφές

κοινωνίας στοχεύουν στο ειδικό συμφέρον της συγκεκριμένης ομάδας, το οποίο είναι συμφέρον της παρούσας στιγμής (επιδιώκουν ένα επιμέρους αγαθό για το συμφέρον των μελών τους). Εκτός από την ποιοτική διαφορά («κυριωτάτη πάντων»), υπάρχει και ποσοτική («πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας»), αφού η πόλη σχηματίστηκε από τη συνένωση περισσότερων χωριών, συνεπώς και οικογενειών. Ήταν, δηλαδή, φυσική εξέλιξη και ανάπτυξη αυτών των πρώτων μορφών κοινωνίας, της οικογένειας και της κώμης. Αποτελεί την τελειότερη μορφή κοινωνικής συμβίωσης. Περιλαμβάνει ατελέστερα κοινωνικά μορφώματα, όπως η οικογένεια, η φυλετική συγγένεια και σχέση, το χωριό, μια συντεχνία κ.ά. Η πόλις δεν είναι απλώς μια ανταλλακτική κοινωνία που διασφαλίζει την επιβίωση των μελών της, αλλά εκείνη η οργανωμένη και αρθρωμένη κοινωνία που διασφαλίζει τις προϋποθέσεις για την πλήρη ανάπτυξη όλων των δυνατοτήτων του ανθρώπου. Ύψιστος σκοπός της ύπαρξής της είναι το κοινό αγαθό, η συλλογική και ατομική ευτυχία των μελών της.

Το *ἀγαθόν* για τον Αριστοτέλη δεν είναι ένα και μοναδικό· είναι κατά περίπτωση διαφορετικό. Άλλες ανάγκες έχει ένας υγιής άνθρωπος και άλλες ένας ασθενής· μια τροφή μπορεί να είναι καλή για ένα ζώο και βλαβερή για ένα άλλο. Επίσης, η έννοια του *ἀγαθοῦ* είναι πολυσήμαντη· αγαθό μπορεί να είναι κάτι σύμφωνο με την αρετή αλλά και κάτι ωφέλιμο ή ευχάριστο. Το *ἀγαθόν*, ακόμη, μπορεί να είναι όντως αγαθό ή απλώς να εκλαμβάνεται ως τέτοιο. Οπωσδήποτε, το αριστοτελικό *ἀγαθόν* δεν είναι μια καθολική και χωριστή από τον κόσμο ουσία, όπως φαίνεται να πίστευε ο Πλάτων. Το *ἀγαθόν*, σε όλες τις εκδοχές του, αποτελεί για τον άνθρωπο και την κοινωνία άμεσο ή απώτερο στόχο. Το τονίζει ο φιλόσοφος στις πρώτες του φράσεις στα *Ἠθικά Νικομάχεια*, 1094a13: Πᾶσα τέχνη καὶ πᾶσα μέθοδος, ὁμοίως δὲ πράξις τε καὶ προαίρεσις, ἀγαθοῦ τινὸς ἐφίεσθαι δοκεῖ· διὸ καλῶς ἀπεφήναντο τὰγαθόν, οὐ πάντ' ἐφίεται [Κάθε τεχνική δεξιότητα και κάθε γνωστική δραστηριότητα, παρόμοια και κάθε πράξη και κάθε διαδικασία επιλογής και προτίμησης έχει για στόχο της –κατά την παραδοχή όλων– κάποιο αγαθό. Σωστά, επομένως, είπαν για το αγαθό πως είναι αυτό που αποτελεί τον στόχο όλων των πραγμάτων].

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη το πιο μεγάλο αγαθό που επιδιώκουν με τις πράξεις τους οι άνθρωποι είναι η ευδαιμονία και ως όλον η πόλις έχει για στόχο της την ευδαιμονία, που είναι το αποτέλεσμα της αὐτάρκειας, της απόλυτης μακάρι ανεξαρτησίας από οτιδήποτε βρίσκεται έξω από την πόλιν.

Η αὐτάρκεια αποτελεί θεμελιώδες γνώρισμα της πόλεως και πρωταρχική επιδίωξή της. Με αυτή δηλώνεται η επάρκεια των αγαθών που είναι απαραίτητα για την απόκτηση και διατήρηση της συλλογικής ευτυχίας (εὐδαιμονίας). Πρόκειται για αγαθά εξωτερικά (υλικά), σωματικά και ψυχικά. Απαραίτητες προϋποθέσεις της

καλής κοινωνικής ζωής ο Αριστοτέλης (Πολιτικά, 1325b13 κ.ε.) απαριθμεί τις εξής: α. επάρκεια τροφής, β. ποικιλία τεχνών και τεχνιτών, γ. επαρκής οπλισμός, δ. οικονομική ευπορία, ε. θρησκευτικοί θεσμοί, στ. θεσμοί δικαιοσύνης. Αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό της πόλης θεωρείται από τον φιλόσοφο και το πιο σημαντικό.

Συγκεκριμένα, στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης μας είπε καθαρά τι εννοεί με τη λέξη αυτάρκεια. Χρησιμοποιούμε, είπε, αυτή τη λέξη όταν θέλουμε να δηλώσουμε πως κάτι είναι και μοναχό του τέλειο αγαθό, ότι και μόνο του κάνει τη ζωή άξια να τη ζήσει κανείς, έχοντας το αίσθημα ότι δεν έχει ανάγκη από τίποτε άλλο. Στο δικό μας χωρίο η πόλις χαρακτηρίζεται τέλεια, ακριβώς γιατί τίποτε άλλο δεν χρειάζεται πέρα από αυτή ο πολίτης, αφού η πόλις είναι αυτάρκης, μπορεί δηλαδή και μόνη της να του χαρίσει το πιο μεγάλο αγαθό, που είναι το *εὖ ζῆν*, η ευδαιμονία. Μια πόλις λοιπόν είναι αυτάρκης, αν η γεωγραφική της θέση της εξασφαλίζει άφθονα τα υλικά αγαθά και τη βοηθά στην εμπορική της ανάπτυξη, αν έχει τις απαραίτητες αμυντικές δυνατότητες, το έμπυχο, ανθρώπινο δυναμικό που διασφαλίζει την άμυνα της πόλης – κράτους, και αν διαθέτει σύστημα χρηστής διοίκησης και, προπαντός, απονομής της δικαιοσύνης που εγγυάται την εσωτερική συνοχή της πόλης, επομένως αν είναι ανεξάρτητη ή, με άλλα λόγια, αν δεν χρειάζεται εξωτερική βοήθεια, για να καλύψει τις υλικές, ηθικές, πνευματικές, κοινωνικές ανάγκες της.

Ανακεφαλαιώνοντας, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η πόλις είναι μια συγκεκριμένη μορφή κοινωνίας που αποβλέπει και στην επιβίωση των μελών της και στη συλλογική και ατομική ευτυχία των συμπολιτών. Η συλλογική ευδαιμονία υπηρετείται από τη σχετική αυτάρκεια, αυτονομία και ελευθερία που χαρακτηρίζουν την αρχαιοελληνική πόλη.

B2. Ο Αριστοτέλης εξετάζοντας τα χαρακτηριστικά του φανταστικού Υπεράνθρωπου διερευνά για το ποιος πρέπει να ασκεί την εξουσία σε μια πόλη, ο λαός ή οι λίγοι – άριστοι. Για τον φιλόσοφο είναι καλύτερο σε μια πολιτεία να ασκούν την εξουσία οι πολλοί παρά οι λίγοι, ακόμη και αν αυτοί οι λίγοι είναι οι άριστοι. Αναφέρει λοιπόν ότι αυτή η άποψη μπορεί να είναι καλύτερη, πρέπει όμως να συζητηθεί γιατί παρουσιάζει κάποιες αδυναμίες και ίσως κάποια αλήθεια (*μᾶλλον, δόξειεν ἂν λέγεσθαι, τινὰ ἀπορίαν τάχα δὲ κἂν ἀλήθειαν*). Κατά την ανάλυση του θέματος εξετάζονται τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζουν οι πολλοί, αν έχουν στα χέρια τους την εξουσία: Α) το κάθε επιμέρους άτομο (πολίτης) μπορεί να μην είναι αξιόλογος άνθρωπος, όμως Β) ενωμένοι όλοι μαζί μπορεί να είναι σαν σύνολο καλύτεροι από τους λίγους και άριστους. (*«Τοὺς γὰρ πολλοὺς, ὧν ἕκαστός ἐστιν οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ, ὁμως ἐνδέχεται συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων, οὐχ ὡς ἕκαστον ἀλλ' ὡς*

σύμπαντας»). Επομένως οι πολλοί μπορεί να φανούν καλύτεροι στην άσκηση της εξουσίας. Ο Αριστοτέλης εδώ διατυπώνει την αθροιστική του θεωρία, που αποτελεί το βασικό επιχείρημα υπέρ της δημοκρατίας μέχρι και σήμερα. Κεντρική ιδέα της αθροιστικής θεωρίας είναι ότι το πλήθος ως σύνολο είναι «καλύτερο» ή και ισχυρότερο από τους λίγους ή τον ένα. Αρνείται δηλαδή την απώθηση του πλήθους στο κοινωνικό περιθώριο και την αφαίρεση από αυτό κάθε δυνατότητας να συμμετάσχει στη διαχείριση των κοινών. Αντίθετα θεωρεί ότι η κρίση των πολλών στο σύνολό της είναι ανώτερη της κρίσης του ενός ή ακόμη και των ολίγων. Η ιδέα ήταν παλιά· ήδη ο Όμηρος, περιγράφοντας (στη ραψωδία Ν της Ιλιάδας) μια φοβερή μάχη Αχαιών - Τρώων δίπλα στα καράβια, βάζει κάποια στιγμή στο στόμα του Ποσειδώνα την ακόλουθη φράση, με την οποία ο θεός θέλει να εμψυχώσει τον ήρωα Ιδομενέα (στ. 237): «κι οι πιο αχαμνοί, σαν πουν να σμίξουνε, κάτι θα κάνουν πάντα» («συμφερτή δ' αρετή πέλει ἀνδρῶν καὶ μάλα λυγρῶν»).

Για να γίνει πιο αντιληπτή η δύναμη και η αξία των πολλών στην άσκηση της εξουσίας ο φιλόσοφος προσφεύγει σε ένα υποθετικό και παραστατικό παράδειγμα του ενός ανθρώπου με τα πολλά χέρια και πόδια (με υπερφυσική δύναμη) με τις πολλές αισθήσεις και με τη συσσωρευμένη αρετή και εξυπνάδα, εκφράζει την έννοια της δύναμης και της υπεροχής. Στη μυθολογία υπάρχουν πολλά τέτοια παραδείγματα: ο Απόλλωνας των Λακεδαιμονίων με τα τέσσερα χέρια και αφτιά, οι Ερινύες με τα πολλά χέρια και πόδια, οι Εκατόγχειρες κ.α. Επομένως, οι πολλοί συγκεντρωμένοι γίνονται σαν ένας άνθρωπος με πολλά όργανα και αισθήσεις, ηθικές και πνευματικές ικανότητες. Το κάθε μόριο αρετής και φρόνησης που διαθέτει ο καθένας λειτουργεί αθροιστικά, δημιουργώντας τεράστιες δυνατότητες, που ξεπερνούν τους άριστους και λίγους. Φυσικά ο Αριστοτέλης προϋποθέτει για να ισχύσει η αθροιστική θεωρία: α) ορισμένο πολιτιστικό επίπεδο, γιατί δεν θέλει να εφαρμόσει την θεωρία του σε ανθρώπους αμόρφωτους β) ότι μιλάμε για ελεύθερους ανθρώπους, οι οποίοι δεν κάνουν τίποτε αντίθετο με το νόμο. Υπερασπίζεται ως αποτελεσματικότερη την άσκηση της εξουσίας από τους πολλούς, καθώς θεωρεί ότι η λαϊκή κυριαρχία μπορεί να εξασφαλίσει καλύτερα τους στόχους της συλλογικής ευτυχίας συγκριτικά με τις περιπτώσεις που την εξουσία την ασκεί ένας μονάρχης ή βασιλιάς ή οι ολίγοι ευγενείς ή πλούσιοι.

Στο απόσπασμα από το παράλληλο κείμενο «Ανώνυμος» Ιαμβλίκου παρουσιάζει έναν εκ γενετής υπεράνθρωπο ως προς τις ψυχικές και σωματικές δυνάμεις ο οποίος χαρακτηρίζεται άτρωτος, χωρίς να προσβάλλεται από αρρώστιες και παθήματα (*άτρωτος, απρόσβλητος από αρρώστιες και από άλλα παθήματα, χαλύβδινος με υπερφυσικές και σωματικές δυνάμεις*). Υποθέτει ότι ένας τέτοιος άνθρωπος με όλη αυτή τη δύναμη θα μπορούσε να επικρατήσει σε σχέση με τους

άλλους, διότι θα μπορεί να παραβαίνει τους νόμους χωρίς συνέπειες. Κατά τον *Ανώνυμο Ιαμβλίχου* ένας τέτοιος άνθρωπος θα ήταν αδύνατο να υπάρχει, εάν όμως υπήρχε θα μπορούσε να επιβιώσει μόνο εάν ακολουθούσε το νόμο και τη δικαιοσύνη, τα οποία με τη δύναμη του θα τα ενίσχυε και θα τα υποστήριζε (*για να στηρίξει το νόμο και το δίκιο και οτιδήποτε το προάγει*). Σε αντίθετη περίπτωση δε θα τα κατάφερε, διότι όλοι οι άλλοι με την αριθμητική υπεροχή τους θα κινούνταν εναντίον του, θα επικρατούσαν με την επιδεξιότητα και τη δύναμή τους.

Συμπερασματικά, τόσο ο Ανώνυμος Ιαμβλίχου όσο και ο Αριστοτέλης τονίζουν την αξία της αριθμητικής υπεροχής εφόσον το κάθε άτομο διαθέτει τουλάχιστον ένα μόριο αρετής και φρόνησης. Οι πολλοί ως σύνολο, ως οργανική ολότητα, αποκτώντας συλλογική συνείδηση υπερτερούν από τα αξιόλογα άτομα. Η αρετή και η φρόνηση παρουσιάζονται ως αθροίσμα μεγέθη και έτσι η ελάχιστη αρετή και φρόνηση που διαθέτει ο καθένας, αν ενωθούν, θα μας δώσουν έναν έξυπνο και ενάρετο άνθρωπο με όλες τις δυνατότητες και τα όργανα πολλαπλάσια, οι οποίες στο παράλληλο παρουσιάζονται να είναι συγκεντρωμένες σε ένα υποθετικό Υπεράνθρωπο. Ανάλογα με τα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη (αρετή, φρόνηση, πλούτος) η υπεροχή αυτή είναι ηθική, διανοητική και υλική και στόχος είναι η στήριξη του νόμου και της δικαιοσύνης, ώστε με τη σωστή διοίκηση να ασκείται η εξουσία. Θεωρείται αποτελεσματικότερη η άσκηση της εξουσίας από τους πολλούς, καθώς η λαϊκή κυριαρχία μπορεί να εξασφαλίσει καλύτερα τους στόχους της συλλογικής ευτυχίας συγκριτικά με τις περιπτώσεις που την εξουσία την ασκεί ένας μονάρχης ή βασιλιάς ή οι ολίγοι ευγενείς ή πλούσιοι. Επομένως, και οι δύο αναφέρουν ότι ο τρόπος άσκησης της εξουσίας στηρίζεται στην αριθμητική υπεροχή συγκεντρώνοντας τα χαρακτηριστικά του Υπεράνθρώπου.

B3. οπτική: όρῶμεν

σύσταση: **συνεστηκῶν**

λάθος: **ἀλήθειαν**

δοχείο: **ἐνδέχεται**

ποδήλατο: **πολύποδα**

B4.

1.β

2.β

3.α

4.α

5.β

Γ1. Σωκράτη μου, όλα τα φυτά έχουν σχεδόν τον ίδιο τρόπο (ανατροφής), και όσα φύονται από τη γη και τα ζώα και τα άλλα και ο άνθρωπος. Και μάλιστα στα φυτά αυτό είναι το πιο εύκολο για εμάς, όσοι καλλιεργούμε τη γη, το να προετοιμάσουμε δηλαδή τα πάντα πριν φυτέψουμε και το ίδιο το φύτευμα. Όταν όμως το φυτό αναπτυχθεί, μετά από αυτό η φροντίδα του βλασταριού γίνεται και μακροχρόνια και δυσάρεστη και δύσκολη. Έτσι φαίνεται να είναι και για τους ανθρώπους. Εγώ το συμπεραίνω από τις δικές μου υποθέσεις και στις άλλες περιπτώσεις. Διότι για εμένα η γέννηση αυτού εδώ του γιου, είτε φύτευση είτε τεκνοποιία πρέπει να την ονομάσω, έχει γίνει από όλα η πιο εύκολη, η ανατροφή του και είναι δύσκολη και πάντα τρομάζει εμένα που φοβάμαι γι' αυτόν.

Γ2. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα από τον πλατωνικό διάλογο «Θεάγη», ο Δημόδοκος εκφράζει στον Σωκράτη τις αξιώσεις του γιου του, Θεάγη. Συγκεκριμένα, ο νεαρός Θεάγης παρασύρεται από συνομηλικούς και συμπολίτες του («τῶν ἡλικιωτῶν τινες αὐτοῦ καὶ δημοτῶν ... διαταράττουσιν αὐτόν») από συζητήσεις που λαμβάνουν χώρα στην Αθήνα («εἰς τὸ ἄστυ καταβαίνοντες») και δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους λόγους που έχουν απομνημονεύσει («λόγους ἀπομνημονεύοντες ... οὓς ἐζήλωκε»). Γι' αυτόν τον λόγο έχει την αξίωση («ἀξιῶν») ο πατέρας του να φροντίσει για τον ίδιο («ἐπιμεληθῆναι με ἑαυτοῦ») και να πληρώσει κάποιον σοφιστή («χρήματα τελέσαι τινι τῶν σοφιστῶν»), καθώς θεωρεί πως η μαθητεία του κοντά σε κάποιον τέτοιο δάσκαλο θα τον καταστήσει σοφό («ὅστις αὐτόν σοφὸν ποιήσει»).

Γ3. ἔχειν: σχέσ

ῥᾶστον: ῥάδιον, ῥᾶον

ἀγεννής: ἀγεννοῦς

ἐπιθυμεῖ: ἐπιθυμεῖν

τὸ ἄστυ: τὰ ἄστυ

καταβαίνοντες: καταβησόμενοι

πάλαι: παλαιότερον

ἐπιμεληθῆναι: ἐπιμεληθέντων

ὅστις: οἵτινες

Γ4.α. τὸν αὐτόν: ονοματικός ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στο τρόπον

τούτο: υποκείμενο στο ρήμα γίγνεται

ὀνομάζειν: υποκείμενο του απρόσωπου ρήματος δεῖ, τελικό απαρέμφατο

πάντων: ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, γενική διαιρετική στο επίθετο υπερθετικού βαθμού ῥάστη

εἰς τὸ ἄστυ: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει κίνηση σε τόπο στη μετοχή καταβαίνοντες

μοι: ἔμμεσο αντικείμενο στο ρήμα παρέχει

σοφόν: κατηγορούμενο στο αντικείμενο αὐτόν του ρήματος ποιήσει

Γ4.β. Δημόδοκος ἔλεγεν ὅτι ἡ δὲ τότε παρούσα ἐπιθυμία τούτῳ πάνυ αὐτόν φοβοῖ / φοβοίη.

